

MEĐUNARODNI KULTURNOPOVIJESNI SIMPOZIJ MOGERSDORF*

Četrnaesti po redu kulturnopovijesni simpozij Mogersdorf održan je u Gracu od 5. do 9. srpnja ove godine. Tako je pokrajina Štajerska, čiji se osobito istočni i južni dijelovi po svom geografskom položaju mogu smatrati rubnim područjima panonskog prostora, postala prvi put domaćin i organizator ove već tradicionalne manifestacije, koja je i ove godine okupila više od stotinu povjesničara, kulturnih radnika i umjetnika iz Austrije, Mađarske i SFR Jugoslavije. Inače, Štajerska je uz Gradišće, županiju Vas (iz Mađarske), SR Sloveniju i SR Hrvatsku peta zemlja pokrajina koja sudjeluje u organiziranju simpozija, a punopravno članstvo stekla je godine 1978.

Simpozij je dobio ime po Mogersdorfu, selu u južnom Gradišću (u Slovenaca naziv Modinci), gdje je 1664. godine pobijeđena turska vojska u svom nadiranju na sjeverozapad. Zajednička pobjeda i suradnja vojski panonskog prostora postala je motivom koji je pokrenuo znanstvenike spomenutih zemalja pred gotovo desetljeće i pol da započnu održavanje godišnjih susreta s određenim zajedničkim povijesnim temama. Valja istaknuti da je ovogodišnji simpozij ponovno potvrdio opravdanost suradnje. Naime, takvi susreti povjesničara pridonose kulturnim dodirima i međusobnom upoznavanju i zbližavanju susjednih naroda različitih društvenih uređenja. Jer, svjesni da se ni ovdje, a ni bilo gdje u Evropi ne mogu više povući granice a da pritom ne bude oštećen neki narod ili manjina, sudionici ovog simpozija nastoje svojim radom i odjekom dati prilog što većem osjećaju otvorenosti susjednih granica.

Opća tema o kojoj se na ovogodišnjem simpoziju raspravljalo nosila je naslov »Panonski prostor između zastoja i napretka: problemi modernizacije u 19. stoljeću (do 1867/68)«.

Hrvatsku je delegaciju predvodio predsjednik Saveza povijesnih društava Hrvatske prof. dr Ivan Kampuš, a u njoj je sudjelovalo ukupno devetnaest znanstvenika, delegata povijesnih društava iz Zagreba, Zadra, Osijeka, Pule, Slavonske Požege i Rijeke.

Prvog dana, nakon ceremonije svečanog otvaranja i pozdravnih govora političkih predstavnika pojedinih delegacija, uvodni je referat podnio prof. dr Hermann *Wiesflecker* iz Graca pod naslovom »Napredak ili zastoj u austrijskom predmartovskom razdoblju?« pokazavši da je razdoblje od revolucije 1848. u Austriji bilo opterećeno općenitim zastojem, ali taj je zastoj

* O internacionalnom kulturnopovijesnom simpoziju Mogersdorf usp. prikaže: Lj. Racko u *Historijskom zborniku* 1974—1975, str. 380—385; B. Boban u *Radovima* 13 IHP, str. 234—236. i D. Pavličevića u *Historijskom zborniku* 1981—1982. (u tisku).

ipak nosio u sebi mnoge klice napretka. Zastoj se očitovao s jedne strane u provedbi efikasnog policijskog sustava i čvrstoj jozefinskoj birokraciji na čelu s carem Franjom I, koji je patrijarhalni apsolutizam kao mamac za tip države općeg blagostanja prikrijavao geslom »sve za narod, ništa pomoću njega«. Ipak, liberalno plemstvo, pojava građanstva, napredna politika Dvorske komore na unapređivanju gospodarske baze, reforma sveučilišta i na stave, bili su oni elementi napretka koji su vodili do ustavnih zahtjeva u predožujsko vrijeme, a zatim do oslobođenja seljaštava i naposljetku do ukidanja feudalizma.

Drugog dana simpozija održano je nekoliko referata. Prof. dr Reinhard *Heinisch* iz Salzburga govorio je, kao sudionik gradišćanske delegacije, o problemu državne svijesti i nacionalizmu u 19. stoljeću. Osvrnuvši se na pretpreporodne i preporodne pokrete u panonskom prostoru, istakao je da su njemačka politika i kultura izvršile presudan utjecaj na oblikovanje i integraciju nacije tokom svih preporodnih pokreta, uključujući i one u južnoslavenskim zemljama.

Zanimljiv je referat održao dr Károly *Vörös* iz Budimpešte o ugarskom palatinu nadvojvodi Josipu Antunu. Autor je ovu ličnost prikazao kao nosioca naprednih ideja, zbog kojih je napokon došao u sukob s bečkim dvorom. Najvažnije je bilo uvođenje reformi, koje su, kako ističe autor, pripremale kapitalističku privredu i ubrzale proces razvoja građanskog društva. U zaključku svog referata autor je istakao da koliko god je politika Josipa Antuna bila korisna i prilagođena ugarskim prilikama, ipak valja imati na umu da je načelo »Svete alijanse« u predožujsko doba usporavalo prirodni proces raspadanja apsolutizma, uslijed čega su pozitivne snage rano liberalizma bile ograničene.

Prof. dr Vasilj *Melik* i dr Peter *Vodopivec* iz Ljubljane zajednički su kao predstavnici delegacije SR Slovenije izradili referat pod naslovom »Prilike u Sloveniji u predmartovskom razdoblju«. U prikazu predožujskog razdoblja u slovenskim zemljama autori su detaljno osvijetlili promjene u gospodarskom i društvenom razvoju, napose demografske prilike. Konstatirali su da su slovenske zemlje, usprkos očiglednom privrednom napretku, počele zaostajati za razvijenim zemljama. Smatralo se da uzrok tome leži u niskoj razini obrazovanja naroda, premalom broju škola, nazadnoj ulozi plemstva i svećenstva, te golemom njemačkom kulturnom utjecaju. Pa ipak, i u tako nepovoljnim prilikama sve se više javljala slovenska nacionalna svijest. Autori ističu slovenski časopis »Novice« i urednika Bleiweisa kao središnju ličnost u slovenskom krugu, a Ljubljanu kao centar slovenske nacionalne svijesti.

Drugi predstavnik mađarskih znanstvenika, dr Alajos *Degré* iz Zalaegerszega, obradio je temu »Razvoj i reformni pokreti u zapadnom zadanavlju u prvoj polovici 19. stoljeća«. U njoj je dao društveno-gospodarsku analizu reformnog razvoja ovog geopolitičkog područja. Pritom se osvrnuo na stanje u poljoprivredi, gdje je konjunktura nekih poljoprivrednih proizvoda osigurala i veleposjednicima i nižim slojevima materijalnu dobit. Ovaj element privrednog uspona pomogao je razvoju obrta i trgovine u Szombathlyu i Nagykanizsi. Odraslo se to, naravno, i na jačanje kulturnog razvoja (otvaranje škola, knjižnica, kazališta itd.). Autor ističe da je na političkom polju reformni pokret znatno zaostajao za privrednim i kulturnim razvojem. Četrdesetih godina 19. stoljeća pojavili su se radikalni zahtjevi za

osobnom slobodom, ukidanjem cenzure, trgovačkim zakonodavstvom, pravom građana na kupovinu posjeda, pravo na vršenje javnih funkcija i sl., koje će revolucija 1848. konačno i ostvariti.

Prof. dr Mirjana Gross iz Zagreba izložila je temu »Značaj i posljedice neoapsolutističkih modernizacijskih reformi u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji (1850—1860)«. Premda sintetizirano, izlaganje autorice bilo je dragocjen prinos poznavanju značenja i posljedica modernizacijskih reformi između 1850. i 1860. Po svom metodičkom postupku on je i stanovita novost u našoj historiografiji. Autorica je na temelju novih arhivskih istraživanja pokazala da su modernizacijske reforme u društvu kakvo je egzistiralo u Hrvatskoj i Slavoniji istodobno djelovale i kao usmjerenje prema novome i kao kočnica. Jer, koncepcija modernizacije koja je trebala dovesti do preobrazbe na svim društvenim područjima u toku prijelaza iz feudalnog sustava u građansko društvo, primijenjena je u ovom slučaju »na društvo koje nije doživjelo nagle revolucionarne transformacije nego samo neravnomjeran rast koji se temeljio na kombinaciji staroga i novoga«.

Razdoblje modernizacijskih reformi M. Gross podijelila je u tri vremenske etape. U prvoj je etapi prikazala djelovanje Banskog vijeća (1848—1850), koje je na dnevni red postavilo reforme na temelju tradicionalne hrvatske autonomije. Međutim, proglašenjem oktroiranog ustava 1849. godine propala je nada u spomenuta nastojanja. U drugoj etapi, u razdoblju djelovanja Banske vlade (1850—1854), feudalni je sustav bio izražen hijerarhijom upravnih organa koji su provdili odluke Beča. U trećoj etapi Namjesništva (1854—1860) upravno-sudske reforme učvršćene su postavljanjem birokracije i provođenjem otvorene germanizacije. Autorica je analizirala djelovanje novg upravnog, sudskog i poreznog sustava, koji su u praksi više kočili nego poticali modernizaciju. Kao središnje pitanje izdvojila je zatim problem zemljišnog rasterećivanja, koji je tokom provođenja postupno mijenjao posjedovne odnose i strukturu obradive površine. Taj je proces bio opterećen teškim sukobima između bivših feudalaca i posjednika. Kada je seljak postao vlasnik selišta, počeo je proces propadanja zadruga, što je također imalo teške posljedice za modernizaciju u cjelini.

M. Gross osvrnula se zatim na uzroke nemogućnosti akumulacije kapitala kao bitnog uvjeta za ubrzanje privrednog rasta, odnosno industrijalizacije. Malobrojna poduzeća na veleposjedima (pilane, mlinovi, pivovare) nisu mogla značiti »industrijsku revoluciju«, već samo određeni tehnološki napredak.

Autorica je zaključila svoju analizu ovom konstatacijom: »Rezultat neoapsolutističkih reformi u Hrvatskoj i Slavoniji bio je dakle u tome što feudalno uređenje sa svojim tradicionalnim ustanovama *više nije* funkcioniralo, a novo uređenje, usmjereno prema tržišnoj privredi i građanskom industrijskom društvu *još nije* bilo efikasno.«

Prof. dr Othmar Pickl iz Graca izložio je referat pod naslovom »Privredne i socijalne promjene u Štajerskoj do sredine 19. stoljeća«. To je ujedno bilo i posljednje izlaganje prvog dana simpozija. U njemu je autor dao analizu privrednih (poljoprivrede, rudarstva i industrije, saobraćaja i trgovine) i socijalnih promjena, pri čemu je posebno istakao demografski razvoj u Štajerskoj. Pokazao je da je nerazmjer između proizvodnog faktora — rada, tj. prevelike ponude radne snage i istodobnog manjka unutar proizvodnog faktora — kapitala bio uzrokom sporog početnoj fazi industrijalizacije.

Drugog dana simpozija prezentirana su četiri referata. Doc. dr Nikša Stančić kao prvi referent govorio je o temi »Socijalni program preporodnog pokreta u Hrvatskoj do godine 1848«. Autor je u uvodnom dijelu svog izlaganja dao osvrt na pretpreporodno razdoblje u Hrvatskoj i Slavoniji, u kojemu se hrvatsko plemstvo opiralo mađarskim reformnim tendencijama braće svoja »iura municipalia« kao garanciju za očuvanje postojećih socijalnih odnosa. Tridesetih godina 19. stoljeća započinje svoju ulogu mlada generacija, koja je istakla nacionalnu ideju dajući joj »ilirski oblik«. Preporodni je pokret, ističe N. Stančić, obuhvatio najviše slojeve feudalnog i građanskog društva, te njihovu inteligenciju. Do 1848. on nije imao jedinstveni socijalni program, već je u sebi sadržavao dva kvalitativno divergentna programa: jedan konzervativni (oblikovao ga je grof J. Drašković 1832. u svojoj »Disertaciji«), koji je reformu stavljao u postojeći okvir društvenih odnosa, i drugi liberalni, koji je težio kvalitativnom mijenjanju tih odnosa. Međutim, elementi liberalnog građanskog programa iznošeni su u javnost sporadično i tek su 1847—1848. prevagnuli u Narodnoj stranci.

Drugi je referat održao prof. dr Nikola Benčić iz Želznog. Govorio je o kontinuitetu intelektualne obnove Gradišćanskih Hrvata, koji je do tridesetih godina 19. stoljeća egzistirao u procvatu barokne pučke pobožnosti. On je pomogao ujedinjenju različitih hrvatskih narječja i učvršćivanju osjećaja hrvatske nacionalne pripadnosti hrvatske manjine. Benčić ističe da se to jedinstvo počelo raspadati 30-ih godina uslijed socijalno-ekonomskog razvitka i nacionalnih pokreta susjednih naroda. Smatra da je F. Kurelac donio među Hrvate ideje ilirizma i da je te ideje prihvatila mlada generacija gradišćanske crkvene i svjetovne inteligencije.

Posljednja dva referata ovog simpozija podnijeli su prof. dr Borut Belec iz Maribora, koji je govorio o temi »Socijalnopoljedovna struktura u Ljutomeričkim goricama godine 1824. kao faktor regionalnog preobražaja«, i dr Maria *Kundergraber*, ravnateljica Etnografskog muzeja u Gracu, koja je u svom referatu obradila kulturni preobražaj u Štajerskoj u 19. stoljeću, dajući nadvojvodi Ivanu ključno mjesto u kulturnom preobražaju Štajerske (osnovao je 1811. Joaneum, iz kojega je 1827. izraslo Gradačko sveučilište).

U diskusiji koja je vođena nakon izlaganja referenata sudjelovalo je više povjesničara. Tako je M. Gross dala neke ispravke i dopune izlaganju R. Heinischa. Upozorila je, uz ostalo, na njegovu krivu interpretaciju Jelačićeva sloma 1848. kao »velikoaustrijske« koncepcije i ukratko je izložila osnovu federalističkog programa hrvatskog pokreta 1848.

Dr Ernst *Hanisch* iz Salzburga istaknuo je da je nemoguće istraživati probleme nacionalizma samo s političkog aspekta, bez ulaženja u društvene strukture, kako to radi Heinisch.

Dr Miklós *Stier* iz Budimpešte pokrenuo je pitanje naprednosti ili nazadnosti hrvatskog pokreta, koji je, u krajnjoj konzekvenciji, rezultirao napadom na mađarsku revoluciju 1948. Replicirao mu je N. Stančić naznačivši da se u ocjeni povijesnih zbivanja, pa tako i pokreta, ne može upotrijebiti kvalifikacija napredno-nazadno, odnosno pozitivno ili negativno. Činjenica je da hrvatski pokret 1848. zastaje na programu građanskog preobražaja društva, a mađarski ide korak dalje, do revolucije, no svaki pokret ima pravo braniti svoje zasade.

U prilog Stančićeve diskusiji izlagao je i N. Benčić, dodavši, između ostalog, da se nacionalne ideje u 19. stoljeću ne mogu konfrontirati s revolucionarnim idejama.

Pozitivnu ocjenu Benčićeva referata iznijeli su dr J. *Seedoch* i K. *Preč* iz Gradišća. U diskusiji su uzeli riječ još D. *Pavličević* iz Zagreba, koji je izrazio slaganje s referatom M. Gross, zatim O. *Pickl*, F. *Gall* i drugi.

Valja napomenuti da je sudionicima simpozija priređena uspješna međunarodna koncertna večer, a isto tako i nekoliko stručnih izleta (posjet dvorcima Riegersburg i Herberstein) i obilazak kulturnopovijesnih znamenitosti Graca. Za izvanrednu organizaciju simpozija zaslužan je prof. dr *Ferdo Hauptmann* i njegovi suradnici.

Na kraju poželimo što skoriji izlazak iz tiska četverojezičnog zbornika »Mogersdorf 82«, jer će tada ti prilozi biti dostupni svima onima koji se bave ili zanimaju naznačenom problematikom.

Božena Vranješ-Soljan

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 15

ZAGREB

1982.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan
MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ,
Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 400 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni
rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu
SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja
poreza na promet proizvoda.

RADOVI 15

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Mr *Dragica Malić*

Korektor
Dunja Pavličević

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

- ANTIC mr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija, Krčka 1, Zagreb.
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Krčka 1, Zagreb.
BUDAK Neven, Filozofski fakultet, Đ. Salaja 3, Zagreb.
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb.
LAUŠIĆ mr Ante, Centar za istraživanje migracija, Ilica 44, Zagreb.
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Krčka 1, Zagreb.
MIJATOVIĆ Anđelko, Palmira Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb.
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Krčka 1, Zagreb.
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Krčka 1, Zagreb.
PERIČIĆ dr Šime, Zavod JAZU Zadar, Obala oktobarske revolucije 8, Zadar.
POPOVIĆ mr Štefanija, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Krčka 1, Zagreb.
ROKSANDIĆ mr Drago, Filozofski fakultet, Istorijски seminar, Čika Ljubina 18-20, Beograd.
STRČIĆ Petar, Arhiv Hrvatske, Marulićev trg 21, Zagreb.
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Krčka 1, Zagreb.